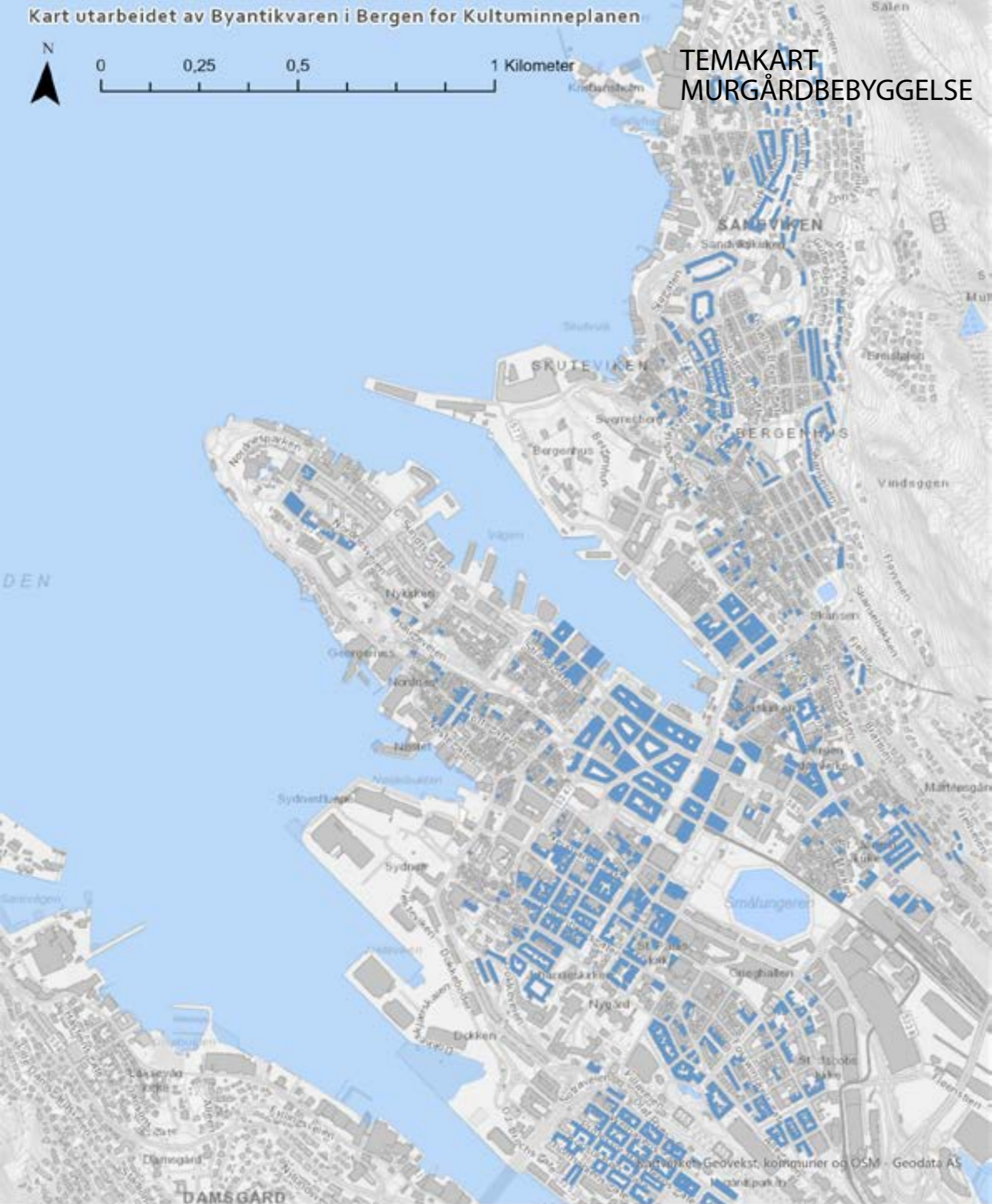

TEMAKART MURGÅRDBEBYGGELSE

Tegnforklaring

- Murgårder
- Innsjø
- Sjø

Kartene er under kontinuerlig utvikling og er ikke uttømmende, feil og manglende informasjon vil derfor forekomme. Hovedkildene er Byantikvarens ulike arkiv og Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden.no.

Lenke til det digitale Kulturmiljøkartet:

[Kulturmiljøkart](#)

Lenke til kartfortelling:

[Kartfortelling](#)

Utsnitt fra Skansen og over det varierte bygningsmiljøet. Alle de ulike bygningstypene, som har kommet til til forskjellige tider, har sammen en karakter av teppebebyggelse som følger landskapet, med synlig taklandskap og høytragende kirketårn.

MURGÅRDBEBYGGELSEN I BERGEN

1800-tallet var århundret for omfattende demografiske, politiske og sosiale endringer i store deler av Europa. Industrialiseringen grep fort om seg og befolkningsveksten var stor, særlig i byområder der også industrien og de nye jobbene var. Den raske utviklingen førte også til sosial uro og revolusjonære bevegelser. Samtidig var det fredstid mellom nasjoner og behovet for befestninger rundt byene var ikke like sterkt lenger. I Paris var Georges Hausman byplanleggeren som la ut en helt ny og storslått byplan fra 1853-1870. Hensikten bak denne byfornyelsen var å bedre trafikkavvikling (deri tross tross transport), forbedre bokvalitet, med mer lys og luft, og dermed også forebygge flere folkeopprør. Også infrastrukturen under bakken ble forbedret med nye vann- og avløpssystemer. Etter Hausman fulgte de fleste store byene i Europa opp. Fjerningen av demarkasjonslinjer åpnet for nytt byggeland, slik som områder som Ringstrasse i Wien og ved Søerne i København, der visjonære byplanleggere fikk plass til å anlegge både praktbygg og forseggjort leiegårdsbebyggelse og samtidig omforme store deler av de gamle bysentraene med relativt hard hånd.

NBI-registeret

Riksantikvarens database for historiske byområder.

Nasjonale interesser, Møhlenpris

Delområdet Møhlenpris har nasjonal interesse fordi det er en godt bevart bydel fra slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, med det opprinnelige gatenettet og det aller meste av den opprinnelige bebyggelsen bevart. Øvre deler har homogen murleiegårdsbebyggelse fra slutten av 1800-tallet, i 3-4 etasjer og til dels med svært fornemt preg. Denne type bebyggelse finnes i større omfang i Norge kun i Oslo og Bergen. Nedre deler av delområdet er bygget ut rundt 1. verdenskrig, med bl.a flere viktige eksempler på sosial boligbygging i kommunal regi, et karakteristisk uttrykk for tidens aktive sosialpolitikk. Samlet viser strøket, i fysisk konsentrert form, det sosiale spennet fra høyborgerlig til arbeiderklasse. Samtidig demonstrerer strøket endringene i både i arkitekturspråk og boligpolitikk rundt 1900, med mer vekt på gode boliger for alle, i en arkitektur mindre bundet av fortidens stiler.

(kilde: <https://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>)

Kommunikasjon ble sterkt forbedret i løpet av siste halvdel av 1800-tallet og med det spredte idéer seg fortere. Også i Norges største byer var befolkningsveksten svært stor og dermed også behovet for byutvikling og boliger. Nordmennene ville vise at man var «kontinentale» og urbane, og byplangrepene fra det sentrale Europa ble førende også her.

1800-tallets arkitekturideal var på mange måter retrospektivt. En ny tid krevde nye stiler. Jakten på tidens uttrykk hentet man fra mange foregående stilperioder og satte det sammen på nye måter. Interessen for fortiden, og kulturminnevernet, hadde sin spede begynnelse rundt 1800. Stiler ble knyttet til det nasjonale og var et uttrykk for landets kultur. Haken var at arkitektene og historikere i flere nasjoner erklærte eierskap til samme stilgrep, slik at det i praksis ble felleseuropeiske hovedtrekk. Midt på 1800-tallet tok flere til orde for at ulike historiske stilarter egnet seg for ulike funksjoner; for eksempel ble renessansepalasset bankidealet, gotikken kirkeidealet, fengsler ble bygget i nyromansk stil og barokken og klassisismen ble den mer herskapelige stilen som også ble knyttet til boliger. Mot slutten av århundret ble det hele mer eklektisk og man hentet elementer fra ulike historiske stiler og satte dem sammen i ett bygg. Samlet bruker man gjerne stilbegrepet «Historisme».

Gjennom hele arkitekturhistorien har den nære fortid alltid levd et farlig liv.

Oslo var byen i Norge som vokste sterkest på 1800-tallet og gikk forbi Bergen i folketall. Murgårdsbebyggelsen i Oslo fra 1800-tallet er derfor omfattende, men også Bergen har sine murgårdskvartaler. Disse rommer både leiegårder og selveide leiligheter. Også her ble infrastrukturen modernisert, og i Bergen har vi noen steder fortsatt vann- og avløpsrør fra perioden.

Murgårdene var i tidens ånd, men også murtvungen i den indre byen som ble innført med bygningsloven fra 1845, tvang frem en endring fra de tradisjonelle trehusene. De bergenske murgårdene er jevnt over mindre, men har svært mange likhetstrekk med murgårder i Oslo, og ellers i Nord-Europa, kontinentale i sin stil. De omfatter alt fra enkle leiegårder i sentrumsgatene til de mer forseggjorte murhusene på Nygårdshøyden og deler av Møhlenpris. En bygningstype som fortsatt er vanlig å se i Bergen er de forblendete trehusene; tomrede hus med fasader av mur. Noen bygget slik fra starten, andre gamle trehus som fikk ny fasade. De forblendete bygningene er lett å forveksle med murhus, særlig fordi de ofte fikk den samme tidsriktige dekoren og fasadebehandlingen.

Murgårdene i Bergen har historisk fått lite oppmerksomhet som verneverdige bebyggelse i konkurranse med den unike urbane trehusbebyggelsen, men murgårdsstrøkene har fine byplanmessige og estetiske kvaliteter som fortjener å bli løftet frem.

Mange murgårder var arkitekttegnet, men også flere byggmestre var aktive i byggemarkedet. Byggene var reist med «bergensk hulmur», oftest med trebjelkelag mellom etasjene. Fasadene ble pusset. Stukkatur og dekor var i sement eller gips og i stor grad hentet fra ferdigproducenters katalogvarer rundt i Europa. Ser man på murgårder i Bergen, vil man se at mange har samme dekor og belistning på fasadene. Stilmessig er de fleste murgårdene i Bergen enkle i utforming, inspirert av renessansens formgrep, men med islett av de fleste andre historiske stiler. Mot slutten av århundret ser vi flere eksempler på upussede teglsteinsfasader med forseggjort pusset dekor, tårn og karyatider og masker i gips.

I de sentrale bydelene kunne slike murgårder fortsatt erstatte enkelte trehus som brant eller ble revet, men i byens daværende ytterkanter ble hele gater og kvartaler bebygget med slike murgårder. I Bergen har vi derfor både homogene murgårdsmiljø, men også den karakteristiske heterogene 1800-talls bebyggelse der små trehus og høye smale murhus står side om side i påvente av en videre utbygging som aldri kom. 1890-tallet så en byggeboom i Bergen, der mer enn 1000 murgårder ble oppført.

NBI-registeret

Riksantikvarens database for historiske byområder.

Bergen Nygårdshøyden murbyen

Delområdet Nygårdshøyden – murbyen ligger rett sør for den sentrale bykjernen i Bergen, i skråningen opp mot høyderyggen Nygårdshøyden-Sydneshaugen. Området grenser i nordøst mot delområdene Byparken og 1916-området, i nord mot Nordnes syd, i vest mot Sydnes og i sørvest mot Nygårdshøyden.

Nasjonale interesser ,

Delområdet Nygårdshøyden – murbyen har nasjonal interesse fordi det er en velbevart bydel fra slutten av 1800-tallet. Den er et godt eksempel på datidens byplan- og arkitekturidealer, dominert av rutenettplanlegging og historismens mange ny-stiler – med nyrenessansen som den klart dominerende. Samtidig har området en egenart som henger sammen med hvordan idealtypene møter lokale forhold: gatenettet er tilpasset det bratte terrenget, mens leiegårdsbebyggelsen både er påvirket av nye bolig- og arkitekturidealer, samtidig som den viderefører mange trekk fra den eldre bergenske byggeskikken. Dette gjelder i særlig grad husene med murfasade utenpå en laftet bygningskjerne, en bygningstype som kun finnes noen få andre steder i landet, og ingen steder i så stort antall. Overgangen fra tre- til murarkitektur, et viktig emne i norsk urban arkitektur på 1800-tallet og frem til Ålesundsbrannen i 1904, illustreres her mer direkte enn de fleste andre steder.

Strøket er også interessant, fordi det så tydelig viser den sosiale lagdelingen av samfunnet: fra arbeiderstrøkene nederst på Nygårdstangen, via middelklassens områder lenger opp i lien til høyborgerskapet oppe på høyden. Leiegården var felles som boligtype for alle disse gruppene, men leilighetsstørrelse og graden av utsmykning markerte den sosiale posisjonen. Villæna med hage var derimot forbeholdt de øverste sosiale lag. Begge disse boligtypene er karakteristiske for byene på slutten av 1800-tallet.

(kilde: <https://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>)

1. Ole vigs gate på Møhlenpris. Den strengt regulerte bebyggelsen med vakre murgårder er organisert i en kvartalstruktur med interne gårdsrom og forseggjorte fasaderekker mot gatene. 2. Vestre Torggate og Neumannsgate.. Variasjon mellom stilmessig uttrykk på murgårdene, fra pussete fasader med stukkatur og dekor til upussede teglsteinsfasader med like forseggjorte dekorelementer, tårn og pilastre. 3. Leiegårdene som ble bygget fra sentrum og oppover på Nygårdshøyden økte i både standard og leilighetsstørrelse jo lengre opp på høyden man kom. Slik forteller gårdsarkitekturen også en sosialhistorie.

De mest fasjonable murgårdene hadde store leiligheter som inneholdt stue, spisestue, kjøkken, entré, flere soveværelser, ofte med pikeværelse og dessuten kjellerbod og loftsbod. Toalettet var unntaksvis et vannklosett, men som regel kaggedo utenfor selve leiligheten.

Elektrisiteten var ikke kommet for fullt, så det ble satt inn lysåpninger med glass i og over entrédørene. De fleste murgårdene var rene beboelseshus, men flere, spesielt i de sentrale bydelene, hadde forretninger og/eller annen virksomhet i 1. etasje. I slike gårder var ofte 2.etasje forbeholdt gårdeier som gjerne også var innehaver av forretningen på gateplan.

I 1899 kom et krakk i byggebransjen og det ble bom stopp for utbyggingen. Da bygging av leiegårder og forretningsgårder så smått tok seg opp igjen, var historismens æra forbi og jugendstilen hadde gjort sitt inntog. Bergen har derfor også mange flotte bygårder i jugendstil i utbyggingsområder fra tidlig 1900-tallet.

Brannen i 1916 ødela mye av byens vakre «City-arkitektur» fra 1800-tallet og tidlig 1900-tall, særlig forretningsgårder, men boligområdene på Nygård, Engen og Møhlenpris er fortsatt intakte, likeså mindre områder i sentrum for øvrig, Sandviken og Nordnes. Disse er alle definert som hensynssoner for kulturmiljø og kulturminner i kommuneplanens arealdel.

Historisme

Søken etter en ny stil var dypfølt, alvorlig og ekte, men av ettertiden dømt hardt:

«Vi er nå på overgangen til den besynderligste periode i kunsthistorien – hvis etterdønninger vi har merket til det siste – hvor arkitektene i vill karriere farer avgårde gjennom så å si samtlige historiske stilperioder – avbrutt av underlige sidespring og krampaktige forsøk på nyskaping.

Perioden er lett å kritisere, men man må ikke være blind for at også meget sunt og godt så dagens lys – overfladisk flitterstas – løgnaktighet og hykleri ses jevnslid med sunne, konstruktive, vel planlagte bygninger med gode proporsjoner og hederlig materialbehandling.»

(kilde: Konow Lund, Fredrik (1946): "Arkitektur og arkitekter" i Gran Bøhg(red). Et Kultursentrum. Bergen og bergensere i norsk kunst og forskning Bergen: John Griegs Forlag)